UNIVERSITETET I OSLO

Norges forskningsråd
Pb 564
1327 LYSAKER

Dato: 06.11.2024
Deres ref.:
Vår ref.: 2024/17853 VIBEKAL

Forskningsrådet - Ny porteføljeplan for banebrytende forskning - UiOs innspill

Vi takker for muligheten til å komme med skriftlige innspill på Forskningsrådets utkast til porteføljeplan for Banebrytende forskning. UiO slutter seg til utkastets premiss om at nysgjerrighetsdrevet grunnforskning er selve fundamentet i kunnskapssystemet. Vi vil gjerne utheve noen kommentarer til utkastet:

UiOs innspill oppsummert:

1. Argumentere fyldigere for banebrytende forsknings betydning i et forskningssystem. Signalisere en ambisiøs og risikovillig tilnærming til porteføljearbeidet
2. Unngå asymmetri i finansieringsmønster
3. Tydeliggjøre hvilke virkemidler som vil prioriteres
4. Styrke FRIPRO og ERC som langsiktig, banebrytende, åpne og frie, «high risk, high gain»-virkemidler
5. (Kritisk) videreutvikling av fagevalueringer og oppfølging
6. Forbedre beslutnings- og vurderingsprosesser, særlig ved å bedre benytte den faglige kompetansen til medlemmene i porteføljestyret.
7. Klargjøre hva som er tiltak for utvikling av banebrytende forskning og for innovasjon

Hovedpoengene mer utfyllende

1. **Argumentere fyldigere i introduksjonen for banebrytende forsknings betydning i et forskningssystem. Signalisere en ambisiøs og risikovillig tilnærming til porteføljearbeidet**
   (under kap 1. utfordringer og muligheter og kap 2 om porteføljen)

   UiO savner at planen argumenterer enda tydeligere for betydningen av banebrytende forskning i et forskningssystem. For det første er formuleringen «Verdensledende fagområder på enkelte områder», hentet fra regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning, for forsiktig og bør fortolkes slik at ambisjonene med denne porteføljen kommer tydelig fram. For det andre, et argument som kan nevnes er den raske vitenskapelige og teknologiske utviklingen som finner sted. Både vitenskapelige utfordringer og samfunnsutfordringer er nødvendigvis ikke stabile, og fremtidens utfordringer kan ikke alltid fanges av dagens problemforståelse. Dermed er det helt avgjørende at virkemidlene i denne porteføljen er åpne og ikke retningsbestemte, men innrettet for å bidra til at forskning finner nye «baner» som ikke er forhåndsprogrammerte. For det tredje er investering i grunnleggende og banebrytende forskning helt vesentlig for å sikre ikke bare den vitenskapelige konkurranseevne, men også den økonomiske konkurranseevne. Dette er sterkt framhevet i tenkingen om konkurranseevne og innovasjon

Rektor

Postadresse:
Postboks 1072 Blindern
0316 OSLO

Besøksadresse:
Lucy Smiths hus,
Problemveien 7

Tlf: +47 22 85 50 50
Faks:
E-post:
postmottak@admin.uio.no
http://www.uio.no/
Org.nr.: 971 035 854

i Europa. Både Draghi-rapporten[1] og Heitor-rapporten[2] understreker sterkt sammenhengen mellom grunnleggende forskning og *disruptiv* innovasjon. Med det følger anbefalingen om økte investeringer i nettopp banebrytende forskning og forslaget om en fordobling av budsjettet til Det europeiske forskningsrådet i det kommende rammeprogram for forskning og innovasjon. Denne porteføljen har verdi i seg selv og samfunnsmessig verdi på lang sikt.

2. **Unngå asymmetri i finansieringsmønster**
   Planen bør slå fast at midlene som denne porteføljen disponerer er avgrenset til banebrytende forskning. Planen bør også være en *slag*plan for å hegne om og styrke budsjettposter som finansierer grunnforskning og «høyrisikoforskning», som for eksempel post 52 i KDs budsjett. For mange fagområder er denne porteføljen den eneste kilde til finansiering av denne type forskning på nasjonalt nivå. Med trangere budsjetter synker risikovilligheten hos de som finansierer forskning. Det gjør slike poster særlig utsatt.
   Figuren som illustrerer denne porteføljens finansiering, er talende. Vi legger merke til at majoriteten av disse midlene kommer fra andre styrer. Hvordan disse vurderingene i praksis foretas, og av hvem, bør være på dagsorden for dette porteføljestyret i kommende planperiode. Ikke minst blir det viktig for å «overvåke» hvordan midler til banebrytende forskning utvikler seg sammenlignet med øvrige porteføljeområder.

3. **Tydeliggjøre hvilke virkemidler som vil prioriteres**
   Der teksten omtaler porteføljestyrets prioriteringer og tiltak (kap 4), brukes formuleringer som «videreutvikle SFF» og «videreutvikle porteføljen gjennom et nytt virkemiddel …». Hva som menes med det er ikke helt krystallklart. Planen må være tydelig på hvilke virkemidler som prioriteres for å nå ambisjonene for planen samt sikre innretning av virkemidlene for nettopp å innfri disse. Vi støtter at porteføljen prioriterer å stimulere ERC-søknader og kvaliteten på slike søknader.

4. **Styrke FRIPRO og ERC som langsiktig, banebrytende, åpne, frie og «high risk, high gain»-virkemidler**
   FRIPRO og SFFer er velfungerende virkemidler som bør hengnes om. Det må være tungtveiende grunner før man velger å introdusere *nye* virkemidler (Prioritering 1, tiltak d). Forskningsrådet kan evt. legge opp til mer fleksibilitet i eksisterende virkemidler, som FRIPRO forskerprosjekt for fornyelse. Vi vil særlig oppmuntre til et større mangfold i prosjektstørrelser. Det gjelder for eksempel eksperimentelle vs ikke-eksperimentelle forskningsprosjekter, der det vil være ulike behov. Videre bør FRIPRO -prosjektene generelt finansieres bedre. Den økonomiske rammen for forskerprosjekt har vært på 8/12 millioner NOK over en lengre periode. Inflasjon og økte lønnskostnader fører til at man får betydelig mindre forskning per prosjekt enn for noen få år siden, og den økonomiske rammen per prosjekt bør økes.
   Porteføljeplanen vektlegger «spesielt nyskapende» forskningsideer (Prioritering 2). Et foreslått tiltak i høringsutkastet er å introdusere et nytt virkemiddel for «radikale og banebrytende forskningsideer». Det er uklart hvorfor det er behov for en egen kategori prosjekter av denne art og skille dem fra øvrige deler av porteføljen. FRIPRO (og ERC) støtter allerede banebrytende forskning. «Banebrytende» og «*high risk, high gain*» er allerede dekket ved FRIPRO og ERC.
   Tverrfaglighet er vektlagt spesielt under Prioritering 2 i denne planen. Tverrfaglighet er velkomment og avgjørende for mange typer forskning og vektlagt også innenfor flere av de øvrige porteføljeplanene i

[1] EU competitiveness: Looking ahead - European Commission
[2] Events | The research and innovation community platform

Forskningsrådet. Vi er likevel ikke helt overbevist om tiltak c) bør være inkludert her. Hvis det er et sted det må være rom for å dyrke fagdisipliner og gå i dybden framfor i bredden, er det nettopp innen porteføljen for banebrytende forskning. Om tverrfaglighet skulle innlemmes i porteføljen til banebrytende forskning bør virkemidlene innrettes slik at det er reell transdisiplinær tverrfaglighet som støttes og ikke det som anses å være mer flerfaglighet. Det er også viktig å ta høyde for at det finnes mange viktige kunnskapshull av mer grunnleggende karakter, og det fordrer et mangfold av prosjekter.

Vi støtter satsingen på utvikling av verdensledende fagmiljøer. Det blir viktig at endelig plan ikke gir inntrykk av at utviklingen av nye miljøer innen naturvitenskap, teknologi og livsvitenskap skal gjøres på bekostning av miljøer innenfor HUMSAM, som hevder seg svært godt internasjonalt. Norges uttelling i internasjonal konkurranse er ikke et nullsum-spill, og det det er svært uheldig om Forskningsrådet bidrar til å spille HUMSAM- og MEDNAT-miljøer opp mot hverandre. I Langtidsplanen (som porteføljeplanen viser til på s. 3), heter det av vi skal ha verdensledende miljøer «på enkelte områder». Porteføljestyret bør fokusere på å sikre Norges allerede høye nivå, noe som krever fortsatt satsing og aktive bidrag til videreutvikling innen både MEDNAT som eksperimentelle fag og HUMSAM som ikke-eksperimentelle.

Vi foreslår å endre i siste avsnitt under 2.3 (s. 5) som følger:
«Den største delen av ERC-prosjektene som inngår i porteføljen, er innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. I forhold til størrelsen av fagene i Norge er uttellingen av ERC-prosjekter innenfor naturvitenskap og teknologi og livsvitenskap lavere enn for samfunnsvitenskap og humaniora. Det er viktig å bidra til videreutvikling av Norges sterkeste forskningsmiljøer som hevder seg godt i internasjonal konkurranse, slik at antallet ERC-prosjekter generelt øker. Porteføljestyret vil ta hensyn til dette i utformingen av sine virkemidler.»

5. (Kritisk) videreutvikling av fagevalueringer og oppfølging

Samtidig som UiO støtter at fagevalueringer er del av Forskningsrådets oppgave er det ulike oppfatninger av hvorvidt dette er et godt grep for å støtte fagutviklingen og styrke forskningen. UiO er opptatt av at man begrenser ressursbruk både i Forskningsrådet samt ved institusjonene og forsknings-miljøene for gjennomføringen av disse. Vi ønsker ikke en ny runde hvor «hensikt med og betydning av» fagevalueringer prioriteres (Prioritering 6, tiltak a). Derimot oppfordrer vi Forskningsrådet til å tilpasse de ulike fagevalueringene til de ulike fagområdenes forskningskultur og – organisering. Erfaringer fra forrige runde fagevalueringer for samfunnsvitenskap og humaniora viser at formatet med forskergrupper ikke passer like godt til HUMSAM-fagene, noe som medførte merarbeid og kunstige innretninger. Fagevalueringer er svært ressurskrevende også for fagmiljøene, og vi oppfordrer til at formatet gjøres mer fleksibelt slik at fagevalueringenes innretning bidrar til representativitet og legitimitet i fagmiljøene.

Gitt den utviklingen som vi viser til under punkt 1. er det heller ikke helt åpenbart at en tilbakeskuende evalueringsmetodikk fortsatt vil være et effektivt instrument for fagutvikling. Det kan være mer formålstjenlig med fagevalueringer som ser framover på hvilken retning fagutviklingen går, og hvordan fagmiljøer bidrar og er rustet til å takle vitenskapens utvikling. Prioritering 6 legger til grunn at fagevalueringer skal styrke fagutviklingen, og med unntak av humaniora-satsingen (b) er alle tiltak knyttet til fagevalueringer. Det er andre og flere tiltak som bidrar til fagutvikling, som for eksempel internasjonal konkurranse om midler til banebrytende forskning.

Tiltak b) nevner videreføring av humaniora-satsingen for perioden 2024-28. Porteføljeplanen bør konkretisere hva som ligger i dette og eventuelle strategiske og/eller økonomiske føringer. Om det skal være en humaniora-satsing, bør man vurdere alternativ bruk av midler. Er det fortsatt behov for videre humaniora-satsing, eller er det nå andre behov? I slike vurderinger setter UiO stor pris på at sektoren involveres.

6. **Benytte seg av faglighet i utvikling av porteføljeområdet samt beslutnings- og vurderingsprosesser** (Kap 2.2.)
   Planen må sikre at porteføljen finansierer prosjekter av aller høyeste kvalitet. Essensielt for det er høy og rett kompetanse og faglighet i beslutninger. Det gjelder beslutninger om virkemidlene så vel som utvikling av porteføljeområdets utlysnings- og vurderingsprosesser. Det er flere aspekter i utlysnings- og vurderingsprosesser som er vesentlig å være oppmerksom på i så måte. F.eks. er det kjent at ulike paneler benytter skalaen ulikt, og det er avgjørende at beslutnings- og vurderingsprosessene tar høyde for dette.
   For å sikre optimal porteføljeutvikling innenfor banebrytende forskning kreves god kjennskap med banebrytende forskning innenfor de ulike fagområdene, forskningsfronten innenfor disse samt i hvilke retninger de ulike fagområdene utvikler seg. Det er vesentlig at faglighet i porteføljestyret involveres for å sikre kobling mellom forskningsmiljøer og Forskningsrådets administrasjon i dette arbeidet. Dette og andre suksessfaktorer må innlemmes i planen slik at det er tydelig hva som skal til for å nå ambisjonene for dette porteføljeområdet.

7. **Klargjøre hva som er tiltak for utvikling av banebrytende forskning og for innovasjon**
   Porteføljeplanen løfter «kunnskap i bruk» som ett av tre overordnete mål for porteføljen: «Mål 3: Kunnskap, funn og resultater fra banebrytende forskning skal deles og tas i bruk». Det er imidlertid uheldig at det under Prioritering 5 foreslås flere tiltak som handler mer om innovasjon enn grunnforskning. Hvis ikke tiltak c) – e) kan bli godt begrunnet er det bedre å fjerne dem.

   Porteføljeplanen bør i hvert fall klargjøre om det følger finansielle virkemidler med tiltakene, og om de kan komme i en konkurransesituasjon til finansieringen av selve forskningen. Det ville i så fall være svært uheldig for støtten til kunnskapsutviklingen som ligger i banebrytende forskning. Potensiale for disruptiv innovasjon ligger helt klart i investeringer i grunnforskning, men offentlige virkemidler for å få til dette bør tilhøre andre budsjettposter enn de som finansieres av dette porteføljestyrets virkemidler.

Med hilsen

Svein Stølen
rektor

Arne Benjaminsen
avdelingsdirektør

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler: Vibeke Alm, vibeke.alm@admin.uio.no